

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v saboto 28. marca 1857.

Dobrovoljen svet gospodarjem zavoljo gosenc.

Že je zadnji čas, kdor ni pred že kaj storil, da grémo „z druženo pripomočjo“ nad gosence. Brez pomude tedaj, prijatelj! nož in pa drevesne škarje v roke in z lojtro k višjim drevesom, da vsakega natanko ogledamo, posebno na koncih vej, kjer nam pajčevina največ gosenci zalege kaže.

Da bi to pač storil vsak na svojem vertu! Gorje mu, kdor ima zanikernega soseda. Tak sebe in soseda svojega v škodo nese vsako leto.

Kdor pa hoče gosencam dobro na pete stopati, mora imeti 3 lastnosti: mora biti priden, mora imeti dobre oči, in mora poznati življenje in naravo gosencja. To je tista trojica, brez ktere se nihče ne more imenovati umen sadjorejec in priden gospodar.

Priden moraš biti, sicer ti bode danes pokončano, kar si včeraj zanemaril; — če nimaš dobrih oči in ne veš kam posebno gledati, utegneš tudi celi božji dan po vertu hoditi, pa boš malo naložil; — če pa ne poznaš življenja in nature gosencja, ne boš srečen, ker ne boš storil ob pravem času česar je treba. Pomnite še posebno to, ljubi moji! da velikrat je lože kakošno nadlogo odverniti, da ne pride, kakor jo odpraviti, kadar je že prišla.

Taka je tudi z gosencami.

Vsak umen gospodar vé — in le s takimi menda imajo „Novice“ opraviti, zakaj kdor dan današnji nobenega kmetijskega časnika ne bere, je v vednosti revež, svet mu je z diljami zabiti — vsak umen gospodar tedaj, še enkrat rečem, dobro vé, da gosence so zaplodek ali zapljunek metuljev, kateri ležejo jajčica, iz katerih se ob svojem času gosence izvalijo, ktere nič drugega opraviti nimajo kakor da žrejo noč in dan, dokler se v mešiče ne zavijejo, iz katerih potem metulji izferflajo. Kakor gosence niso nič drugega opraviti imele kakor žreti, tako metulji — on in ona — nimata skor nič drugega opraviti kakor po spolu leteti ali pariti se.

Kdor to vé, lahko spozna, da drevje škode obvarovati se ne pravi le gosence pokončavati, temuč pokončavati tudi metulje, jajčica in mešiče, kar se dá še včasih z veliko večjim pridom opraviti. Da bi naši gospodarji to posebno dobro razumeli!

Petero metuljev je, kateri zaplodijo sadnemu drevju posebno škodljivih gosenc na milijone.

1. Naj lože se zapazijo gosence tistega ponočnega metulja, ki se konec rožnika ali pa o malem serpanu izvali, je majhen in bel, zadnji konec pa ima zlato-rujavkast in ga zatega voljo zlatoritko (Goldafter-Spinner) imenujemo *). Gosenci tega škodljivca (izperva črne in kosmate, pozneje pa začernelo-rujavkaste z majhnimi

mehkimi kocinicami, po herbtu z dvema rumenima prečicama podolgoma pisane) živé izzačetka od zgornjega lica perja, ktero vkup zvijejo, posebno na sprednjih koncih vej, in v večjih ali manjših kupcih živé ter se lahko spoznajo iz takega zvitega kakor v belo pajčevino zapredenega listja. Vse, kar take bele zapreje najdeš, do čistega z nožem odreži ali s škarjami odščipni, pridno iz tal poberi pa v ogenj nesi in sožgi. Ako ne storiš tega, bojo v toplem vremenu gosence berž začele iz zapreje in po drevesu lesti — in potem ti bojo figo kazale, naj se še tako trudiš.

2. Že težavniše je zapaziti in pokončati tiste gosence, ki jih zasirje vsakemu fantu dobro znani beli metulj (Baumweissling). Kadar je ta gosenca izrašena, je siva kakor pepel in ima černo prečico po herbtu, na vsaki strani pa še drugo, ki je po černo-rumeni preči od črne srednje ločena. Zapreja te gosence ni tako na kupih, kakor une, ampak bele nitke so od veje do veje spredene, na katerih visí velo (suho) listje. Vse to na vejah viseče listje pridno poberi ali ga z vejicami vred odreži in sožgi.

3. Srebernica ali zadevka (Ringelraupe) je med vsemi gosencami skorej najškodljiviša ne le sadunosnicam temuč tudi drugemu drevju in germovju. Spozná jo lahko, kdor pridno veje, zlasti proti njih koncu, ogleduje. Ona (metuljka) svoje jajčica kakor perstane ali zdevščeke okrog vej naleže in z nekim smolnatim sokom terdo vkup zalepi (zlina). Pridno poišči te perstane, odreži jih z vejo vred in sožgi; — če ne, bo huda. Mesca velikega travna se iz teh jajčic gosenci izvalé, izperva rujavkasto-višnjeve z rumenimi prečicami; izrašena je čez dva pavca dolga, silno tanka in s tankimi kocinicami porašena. Mesca rožnika se gosenca navadno med perje v okrogel meh zaprede, ki je z nekim kakor apnénim mahom zunaj, še bolj pa znotraj oštupan. Čez 4 tedne se metulj izvalí, ki je rumen ali pa rudečkasto-rumen. O velikem travnu (aprilu) se najlože pokonča, zlasti ob merzlih dnevih, ker se veliko takih gosenc med rogovilami dreves najde, kjer se jih po več sto en pot lahko s starimi metljami, omeli ali pa cunjami pomečka; ravno tako se mora ravnati, če so gosence višje gori na drevesu, kamor moraš splezati.

4. Gosenca debeloglavka ali glavúša (Grosskopfs spinner) se lahko spozna po rumeni, sila debeli glavi s črnimi pikami. Ona položi svojo zalego (400 do 500 jajčic) za skorjo kakega starega drevesa ali na ograjo verta (planke); zalega je rumenkasto-bela in z umazano-belo ali rumenkasto volno preprežena; podobna je gobi odzunaj. Ker se zalega lahko vidi, ni težko jo od ograje ali pa drevesa odstergati, v kako posódo pobrati in potem

*) Vredništvo, prestavlja ta poduk iz gosp. Šmidtovega nemškega spisa, je bilo v veliki zadregi zastran slovenskih imen vseh gosenc, ki so v tem spisu imenovane; vzelo je tiste imena, ki jih je že leta 1844 ali skoval ali tu in tam slišalo. Ali so ktere tudi med ljudstvom navadne, nismo mogli sprašati, kogar koli tudi kmetijskega stanú smo za nje vprašali. S samo besedo „gosenca“ pa ne moremo več zadovoljni biti, ker natoro-

znanstvo terja več od nas dandanašnji. Da bi pa nikjer po Slovenskem ne imeli celó nobenih imen za različne gosence, ne moremo skor verjeti, čeravno naši prejšni slovniki nam nič od njih ne povedó. Prosimo tedaj, naj nam naznani, če kdo kaj vé imén mnogoverstnih mergoljincov (Insekten): take jezikoslovne drobtinice so nam dragoceno blago. Človek bi rad kaj natanko in vsem razumljivo pisal, pa ne more — z vsemi slovniškimi pravili vred ne! Vred.

sožgati. Pozneje ko so se že gosence po drevji razkropile, ti spet figo kažejo.

5. Še eno gosenco ti imam imenovati, ki jo zaleže tista metuljka, ki jo imenujemo gërbo ali pojadačo (Frost-Nachtschmetterling). Ker je sila majhna, komaj za las debela, jo je težko zapaziti in pokončati, čeravno je zelo škodljiva. Zato je treba nje naturo poznati in že metuljki braniti, da ne zleze na drevó. Metulj (on) rujavo-sivkast s črnimi prečicami po tankem životu, mesca listopada, ali če ni prav zelo mrzlo, tudi še mesca grudna (decembra) zvečer o mraku krog drevja leta; ona pa nima perutic, torej ne more letati, zatega voljo le leze na drevje, kjer napravi zalego majhnih jajčic, da jih komaj vidiš. Gosenci, kakor žima debela, zelena, začne iz jajčic lesti in škodo delati, koj ko na spomlad začne gorko prihajati. Kadar gosence večje zrastejo, se po drevesih lahko najdejo, zlasti, če cvetje pregledaš, s kterega se lahko oberejo, ako ni drevje previsoko; pod takimi je treba, ako se potresti dajo, rijuhe pogerniti, da na-nje popadajo in se potem pomoré. To se dá zjutraj in sicer le v prvi polovici vélikega travna najbolj storiti. Ker pa ni moč vseh dreves tresti, je najboljše metuljkam po življenji streči, preden jajčica leči začnejo — od mesca listopada naprej, in sicer takole: iz slame se omela naredé in ž njimi se drevesa okrog debel, 2 ali 3 čevlje od tal, tako ovežejo, da konci slame proti zemlji molé in je slama kakor streha okoli drevesa. Ko je to pri vseh drevesih na vertu storjeno, se mora vsako jutro po slami pregledovati in metuljke pomoriti, ki na slami in med slamo sedijo. Ker vsaka ona več kot 200 jajčic zaleže, iz kterih se spomladi gosence izvalijo, je očitno, da tako pokončevanje metuljk je drevesom velika dobrota.

(Konec sledi.)

Cesarska postava zastran mere in vage na Krajskem.

Da se po vsem cesarstvu sčasoma edina postavna mera in vaga upelje in odpravi v vsakem kotu navadna posebna mera in vaga, ktera dela le zmešnjave, da človek, kdor kaj kupi, ne vé koliko ta ali una mera in vaga ima, se preklicuje po vseh cesarskih deželah stara deželna šega in zapoveduje, da se povsod ima edina mera in vaga veljati.

Tako veléva tudi cesarska postava od 13. dec. l. l., razglašena v krajskem dežel. zakoniku od 12. febr. l. l., da od prihodnjega novega leta ima tudi na Krajskem veljati le dunajska (doljno-estrajna) mera in vaga. Po ti estrajki meri se imajo prerajati dosedaj na Krajskem navadne, tedaj v Poljanah in Černomlji navadno vedro, ki derži le 15 estraj. bokalov, — v Kočevji, Černomlji in Trebnjem navadno po 20 bokal., — v Černomlji in Trebnjem navadno po 30 bokal., — v Kostanjevici in Trebnjem navadno po 32 bok., — v Vipavi navadni kvinč po 60 bokal. in čuber po 50 bok. ob novem letu pridejo ob veljavo. Kakor ima od novega leta naprej za edino postavno mero tekočih reči veljati le estrajsko vedro s 40 bokali, tako tudi le estrajki vagán (mecen), dunajski seženj (dunajska klafta), dunajski vatel, dunajski cent in funt.

Národní običaji.

Poletne šege Slovincov takraj in unkraj Mure.

K mladoletnim šegam še moram pristaviti, da na pustni dan so nekda tudi ruso in medveda gonili.

Ruso nam je že v „Novicah“ popisal gosp. Terstenjak. Ruso tudi gonijo Slovaci in Polaci. Tudi medveda. Obleče se mladeneč močan v medvedovo kožo, ali pa, kadar te ni, v narobe obrnjen kožuh. V lapah derži kij in po ulicah skače sedaj po dveh, sedaj pa po štirih

nogah. Pred njim gode mladeneč, kterega za „godoljuba“ imajo. Ko truma na konec vesi pride, se medved hitro skrije, ker drugači bi ga palošnjak zaklal. Palošnjak ima paloš (sekiro) in ker se mu medved je skril, začne led sekati. Otroci pa pojejo: „Prošlo je medvedovo, došlo bode Jurjevo. Po potokih curilo, po bregih zelenilo, oj, veselo bo!“

Vse te igre Slovakov, Polakov in Slovincov opominjajo na paganske čase, v kterih so spremene letnih dob javno v igrah predstavljali. Bral sem, da tudi Danci to igro poznajo, in da se voditelj majalnega praznika velí: „gadebasse“, to je: ulični medved, „Gassenbär“.

Na Jurjevo kurijo kres, kteremu veliko moč pripisujejo. Zgodaj na Jurjevo trobijo hišne gospodinje v rogove, da bi bajance (copernice) odgnale, hlapci pa z biči pokajo.

Poleg Jurjevega kresa napravijo otroci si križ in na njega obesijo goveje rogove, in prasca gonijo. Tudi Slovaci prasca gonijo, vendar ne tako kakor slovenski pastirji. Napravijo si naši pastirji gredice in po njih nasejajo vsakojakega semena. Eden pa je prasec ali meresec in jim hoče gredice izruvati. Vendar mu ne dopustijo tega in ga spodijo v šumo (boršt). Po nemških mestih na Štajarskem sem vidil otroke igrati „Saunigeln“, ktera je slovaški igri „na prasca“ celó podobna.

Na Florijanovo hodijo odrašeni fantje po vesi že zgodaj in na vsake vrata poterjajo. Dekle jim odprejo, fantje ogenj skrešejo, in v peč zakurijo. Zato jim napravijo deklet cvertja.

Na Duhovo ženejo pastirji celó zgodaj na pašo. Kdor na Duhove (binkušte) najzadnji na pašo prižene, tega imenujejo Lukmana, pasterico pa Lukmanco. Po nemških mestih na Štajarskem se binkoštni zaspanec velí „Pfingst-luken“; brez dvombe je ta beseda iz slovenskega vzeta. Zaspancu kravo opletejo, tudi zaspancu venec iz smrdljivih zeliš napravijo. Kteri pa je prvi na pašo prignal, ta dobí velenjak. Pastirji namreč prihranijo na pašnikih posebno pašo, na ktero pred živine ne spustijo. Le na Duhovo smé tisti, kteri naj prvi na pašo prižene, tam opleteno kravičko pasti. Ta prostor imenujejo velenjak.

Bral sem, da nekaj sličnega tudi poznajo severni Nemci. Zaspanca na Duhovo imenujejo „Pfingstschläfer“, pastirja pa, kteri je najbolje pozno na pašo prignal, zovejo „Thauschlepper“.

Ako pa je deklinica bila, ktera je svojo stadico naj prej na pašo prignala, jo vsi častijo in za kraljičico imajo. Lepo jo opletejo in obvežejo s cvetjem in rožami, in na večer svečana domú sprevodijo, okoli nje pevaje in v žveglice piskaje. Taki deklici pravijo: lepa Leksa.

Pri Nemcih tudi opleteno deklico vodijo po vesi in jo imenujejo „Maibraut“.

Najsvetejša doba je Ivanje, in kres kuriti je največe veselje. Kres se kuri v čast Kresnikovo ali Kersnikovo. Ljudstvo pravi, da je Kersnik bil v prestarem svetu, ko še je na svetu dosti goščav bilo in muž mogočen vitez. V goščavah je bilo dosti tolovajev in v mužah otrovnih (strupenih) kač, ktere je vse Kresnik postrelal.

Okoli kresa skače veselo malo in veliko. Žene mečejo omej v ogenj. Omej je zel po nemškem „Eisenkraut“. Govorijo pa omej v ogenj metaje: „Naj zgori mi nesreča vsa, kakor omej travica“.

Prevzetni mladenči pa dekleta radi pri kresu z vodo polivajo; zato dekleta, ko h kresu pridejo, najprej gledajo, kje naj bi vodica stala. Vendar dečki so že tako prebrisani, da vse dobro znajo sposkriti in izbrano deklino v hipu z vodo politi. Od take polite dekline pravijo: „Dobila je mivaka za možaka“. Pri Rusih je tudi to polivanje na Ivanjevo v navadi in se velí „kupalo“. Mladenči tudi prek kresa skakajo; nekda so tudi marho (govejo živino) prek ognja gonili.

Vicko Dragan.

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 1. aprila 1857.

Dobrovoljen svét gospodarjem zavoljo gosenc.

(Konec.)

Razun imenovanih gosenc, ki so najhuje škodljivke sadnega drevja, ne moremo prezreti še več družih metuljkov in kebrčkov (hroščičev), ki so tudi drevesom v kvar, in jih tedaj pokončati moramo. Čez zimo prebivajo radi v mahu, s katerim je drevó obrašeno, ali pa za kožo pod staro, z mahom prevlečeno skorjo na deblu, posebno blizo doli pri tléh, po spoknjah starih dreves ali med rogovilami po vejah.

Je pa teh kebrčev več plemen tiste verste, ki z rivčkom oboroženi se štrigovci (Rüsselkäfer) imenujejo; med njimi je najhuji škodljivec štrigovec jabelčnega cve-tja (Apfelblüthen-Rüsselkäfer).

Da se ta merčes zatare, je treba, vès mah do čiste-ga z dreves postergati in vse skup v ogenj vreči. (Za-tega voljo je tako dobro, v jeseni vse odrašene drevesa z apnom pobeliti, ktero vso gosencno zalego po deblu končá in metulje odvrača, ki v apnéno drevo nikoli zalege ne delajo).

Trud, ki ga ima sadjorejec s tem delom, mu desetkrat povrača obilniši pridelk.

Skleniti pa ne morem tega poduka, da bi še enkrat ne povzdignil svojega glasa za ptičce. Nobena reč gosenc bolj ne zmanjša in ne pokončá kakor nekteri ptiči, kateri so že od Boga za to namenjeni, ki jim je mergoljince v živež odločil. Dragi moj! godcom rad plačáš, da ti jo zagodejo, — mile ptičke, ki stokrat lepše pojejo kakor vsake gosle in bas, pa loviš in moriš, ki te zastonj s petjem svojem razveseljujejo in ti trebijo drevje najsilniših požeruhov. Če ne verjameš tega, poglej v verte, ki so blizo hoste; kjer je dosti takih ptičev, gosence nikoli drevja veliko ne poško-dovajo; — tam pa, kamor ti dobrotniki ne dojdejo, gosence cele verte pokončajo. Moder gospodar si še le pri-vaja kolikor more takih ptičkov na svoj vert, da mu čistijo sadúnosnice.

Končavši te verstice ponudim sadjorejcom, kakor druge leta tudi letos, jabelčnih in hruševih cepičev iz svojega verta v Šiški nad Ljubljano. Ferd. Schmidt.

Kmetijske skušnje.

(Murvina setev). Ker je sviloroja v Istri gotov in dober pridelk, imam poseben vert za murve; iz skalovja sem si ga napravil. Murve pa jaz takole sejem: Po sv. Petru, kadar začne murva zoreti, si nabere njenega zre-lega sadú; kateri ima polno zernja (semena), ga denem v vrečico (žakelj) in ga dobro ožmem. Sok vlijem v ste-klenice, da ga vinsko vrenje očisti; solnce ga pa v ocet (jesih) oberne. Tako je pričujoči ocet napravljen, ki ga Vam pošljem*). Seme in ožeti drop, kateri v vreči ostane, zmešam dobro z suho perstjo in skup posejem na pripravljeno gre-dico, ktero pokrijem z vlažno zemljo za pol palca debelo. Potem pa, ako ne dežuje — do 10. dneva vsaki dan tri-

*) Za dunajsko razstavo ga mora še 5 takih steklenic biti, če jih moremo kmalo dobiti. Vred.

krat polivam setev z mlačno vodo — enajsti in dvanajsti dan vse polno murvic že izleze. To se vé da se morajo mlade murvice čistiti in zalivati, da pred zimo okrepé. Sle-dečo pomlad jih v vertno šolo presadím. Kadar so za perst debele, jih o sv. Petru na okó cepim. Ne morem Vam po-pisati, kako naši kmetje po murvah in drugih drevescih po-praševajo; dasiravno imam vse polno drevesc, mi jih vsako leto vendar še zmanjka.

V Roču v Istri.

Urban Gollmayr, fajm.

(Nevaren pomoček zoper zajca je salo ali mast). Ssalom namazanega sadnega drevja se res zajec ne dotakne, ali salo samo ali s smodnikom ali s kakošno drugo rečjo zmešano, je drevesu ravno tako škodljivo kakor vsako oljnato mazilo, ker skorjo deblu tako zamaže, da ne more ne dihati ne hlapeti; tako namazano drevó hira in utegne sčasoma popolnoma vsahneti kakor bi človek poginil, če bi celega imeli dalje časa z oljem ali firnežem namazanega. Treba je tedaj, da umen gospodar obrača svoje oči zmiraj na dvé strani.

Sadjorejna šola v Idrii.

„Novice“ so gotovo razveselile slehernega domoljuba, ko so naznanile, da se ima že to pomlad začeti sadjorejna šola za preparande v Idrii. Kako po-trebna da je bila ta naredba za našo deželo, vedó najbolje „Novice“, ki obhodijo vso našo domovino, in vidijo toliko goličav, kjer bi lahko plenjalo žlahno sadje, — vidijo pa tudi marsikje gladovati ljudi, ki bi si utolažili mnogokrat lačni želodec, ako bi umeli drevje saditi, rediti in si ga v svoj prid in dobiček obračati. Kako lepo priložnost imajo torej posebno šolski učenci ne samo omikovati um svojih učencov in bistrili njih dušne zmožnosti, ampak tudi učiti jih in jim kazati, kako naj si skerbé za boljši kosček vsak-danjega kruha, da nam dobrotljiva zemlja ne bo rodila zgolj ternja in osata, ampak tudi okusnega sadja, čeravno s trdom pridelanega. Saj „brez muje se čevelj ne obuje“, pravi star pregovor.

Kakor pa se bo iz te sadjorejne šole izlival blagor po vsej deželi, kodar bodo hodili v njej izurjeni učenci, tako smemo upati, da bo ona še posebno koristila Idrii in njeni okolici. Zakaj ako se ozremo s pazljivim očesom po Idrijski dolini, in pogledamo nekoliko po kmetijah, po hišah, hlevih, vertih, njivah, travnikih, seno-žetih itd., moj Bog! na kako nizki stopnji je še ondišnje kmetovanje. Zdi se mi, kakor bi terdili besede unega, ki je sedem let plezal in po nesrečnem prekucljeji vzdihnil: „Naglica ni nikoli dobra“. Hiše — kakošne so sem ter tje! — hlevi tamni, pajčevnati, živina stoji na kupih gnoja, mnogokrat do vampa v blatu; gnojiša spira dež in prepeka solnce; po vertih malo drevja in še to kiljavo; po njivah ne vidiš novjših poterjenih plugov; za travnike in senožeti se gospodar ne zmeni več, kakor da jih enkrat ali dvakrat obrije s koso v letu. Za malo izjemkov je perstov le na eni roki preveč. Drugi kmetujejo, ka-kor so kmetovali njih starodavni dedje, brez ozira na to, da se preminjajo časi, množé ljudje, ki imajo vsi usta